

după mănăstire¹. Ca să mai putem păstra încă despre fondatorul Tismanei această imagine romantică — pe care a creat-o Hasdeu² și au popularizat-o toți cei ce l-au urmat pe această cale —, ar trebui să facem abstracție nu numai de tot ce știm despre stadiul de evoluție al societății din Țara Românească a secolului al XIV-lea, ci să-l socotim chiar pe Nicodim însuși drept un caz fără precedent cunoscut în întreaga literatură hagiografică ortodoxă.

Ar fi greu să credem că, încă din vremea în care a trecut la nord de Dunăre, Nicodim ar fi putut avea conștiința clară a dezastrului pe care avea să-l abată asupra întregii lumi balcanice cucerirea otomană — conștiință pe care însuși Ștefan Ieromonahul nu poate să o atribuie decât unor repetate «descoperiri» dumnezeiești³ —, căci prima victorie de oarecare răsunet a oștilor otomane a fost cea de la Țrmen, în 26 septembrie 1371⁴. Chiar dacă am admite că, în urma acestei bătălii, Nicodim și-ar fi dat seama de primejdie (ceea ce este, totuși, cu totul îndoielnic), trebuie observat că, între sfârșitul lui septembrie 1371 și începutul verii anului 1372 — data cea mai târzie pe care o putem presupune pentru începerea zidirii Vodiței —, răgazul era prea scurt pentru ca el să se poată refugia la noi (fie împreună cu «frații», fie că pe aceștia i-a adunat în drum și în țară), să intre în legătură cu domnul, să obțină întemeierea mănăstirii și ajutorul domnesc pentru realizarea ei, să aleagă locul etc. Nelămurită ar rămîne, în această ipoteză, și plecarea lui de la Athos care, cu acel prilej, nu avusese de suferit de pe urma expediției turcești; iar fuga lui de acolo pentru a se adăposti tocmai într-o regiune de graniță, cunoscută ca trecînd adesea din stăpînirea Țării Românești ortodoxe în cea a Ungariei catolice și apostolice, apare ca un nonsens⁵.

Renunțînd la a mai considera pe Nicodim ca poposit la noi în urma unei pribegii de-a dreptul de la Athos⁶, ne rămîne să găsim locul sau regiunea din sudul Dunării de unde a putut veni el la noi. Știm însă că o așa-zisă «tradiție populară» sîrbească⁷ leagă întemeierea a două mănăstiri din Craina — Vratna și Manastirica⁸ — de numele unui Nicodim, care a fost recunoscut, încă de mult și cu drept cuvînt, a fi același cu întemeietorul Tismanei⁹. Totodată însă, Ștefan Ieromonahul povestește și el că a văzut, «la locul ce se numește Șaina, carele iaste aproape de riul Dunării, în ținutul Cladovii»¹⁰, ... o beserică mică de zid fără turle cu sfînt jertvelnic în numele preasfîntei Treimi, pe care însuși «Nicodim» o au sfîntit..., care biserică stă și pînă

¹ Lista ctitorilor pe care diferitele tradiții i le atribuie lui Nicodim cuprinde, cum se va vedea, mai mult de 10 nume.

² Hasdeu, *Istoria critică*, p. 144: «... Pogorîndu-se în munții Olteniei și căutînd prin stînce și peștere un loc mai potrivit pentru sălăbăcia traiului monastic, clădește succesivamente chilie, schituri, biserice, monastiri pe Giu, pe Motru, pe Vodița, pînă ce se stabilește definitiv la Tismana. Decis a înălța un locaș model, călătorește în dreapta și în stînga, peste Carpați și peste Istru, cerșind și obținînd bogate ajutoare: în țeară de la Basarabi, în străinătate de la împăratul Sigismund din Ungaria și de la țarul Lazăr din Serbia».

³ Ștefan Ieromonahul, *Viața*, f. 55v. = p. 29; f. 59r. = p. 34; f. 60r. = p. 36; f. 61r. = p. 38; f. 62r. = p. 39; f. 63r. = p. 41; f. 63v. = p. 42 etc.

⁴ Georges Ostrogorsky, *Histoire de l'Etat byzantin*, Paris, 1956, p. 562.

⁵ Pentru intoleranța față de clericii ortodocși din aceste regiuni, vezi mai jos, p. 260, exemple de recente persecuții pe care un contemporan nu ar fi putut să nu le cunoască, așa cum n-ar fi putut să treacă cu vederea întreaga serie de conflicte pentru Severin care se desășuraseră la această graniță, cel puțin de la începutul secolului. Trebuie deci să renunțăm la ideea absurdă că Nicodim căuta la Vodița liniște și trebuie găsit un motiv plauzibil pentru întemeierea unei mănăstiri tocmai în acest loc. Admițînd că Nicodim, venit de curînd în aceste părți, n-ar fi cunoscut îndeajuns primejdia la care se expunea, domnul român în schimb știa prea bine condițiile locale: trebuie deci căutat și un motiv plauzibil pentru participarea lui la înființarea în acest loc a mănăstirii, în ciuda tuturor condițiilor vitrege ale așezării ei.

⁶ Presupunerea că Nicodim a venit direct de la Athos își avea sensul atîta vreme cît s-a crezut că, în calitate de călugăr sau stareț acolo, ar fi participat el la misiunea sîrbească la Constantinopol și numai apoi a venit să se stabilească la nord de Dunăre. Pentru îndreptarea acestei greșeli, vezi Ștefulescu, *Tismana*, p. 41, nota 1.

⁷ Milicević, *Monastiri u Srbiji*, în «Glasnik», (Belgrad), XXI (1867), p. 37—38, și Knežević, *Monastiri u Srbiji*, p. 957 (ultima, nouă inaccessibilă). Vezi Hasdeu, *Istoria critică*, p. 145—146, și mai ales, Negru-Vodă, p. CCXXXII; Ștefulescu, *Tismana*, p. 43, nota 1; E. Turdeanu, *Din vechile schimburi culturale între români și iugoslavi*, în «Cercetări literare», III (1939) p. 142—146; P. P. Panaitescu, *Mireasa cel Bărin*, p. 146.

⁸ La Manastirica se mai putea citi, pe la 1850, un fragment de inscripție pomenind de un «... Радулъ Бегъ...», care — după tradiția de acolo, a înnoit biserica (pentru identificarea acestui Radu, vezi mai jos, p. 275 și nota 3). Aceasta dovedește că la baza «tradiției» de la Manastirica se aflau știri scrise și că deci ea merită toată încrederea. Ceea ce nu s-a observat însă este că nu Milicević, la 1867, a publicat pentru prima oară știrea în discuție, ci, cu zece ani mai devreme, și deci la mai puțin de un deceniu de la dispariția inscripției, I. Peelar, *Окружје Краинско*, în «Glasnik» (Belgrad), IX (1857), p. 216—217: «... манастирь више овогъ села лежише у прятной долини съ лучшимъ водою ма и польскимъ притяжанияма неимаяи братства преображенъ е у мирску цркву. Стари люди у Манастирици живеху, причаю да су они одъ свои дедова и прамдедова слушали, да е вбу црквину Манастирицу после пропасти Србскогъ царства на полю Косову неки Никодіе Србинъ сазидо, гди е до смрти своје у самоји живіо, и да е ту Милева принцеза Србска, кадъ се е Баязитовогъ робства ослободила и одъ Тамерлана утекла, у тай манастирь свративши неко време одмарала, и потомъ далъ у отечество повратила. Манастирь е овай маленъ и премда просто сазиданъ опетъ се види да е доице богатствомъ изобилствовао, а тому сведоче и околу стојеће руине, кое су сигурно желие за братство морале бити. Молерая у истой цркви јоштъ на выше места видити се може, и до пре 5 година у олтару надъ вратима читати се могло: «Радулбегъ». На пытанъ мѡзъ мѣстни старцы называли суми да е истый манастирь Никодіемъ Србиномъ сазиданъ, но доице да га е некій Влашкии войвода по имеру Радулъ поправляю, и на ново моловаы даю».

⁹ Ilarion Ruvacs, *Pop Nikodim, der erste Klöster-Gründer in der Walachei + 1406*, în «Archiv für Slavische Philologie», XII (1888), p. 361—362.

¹⁰ *Viața*, f. 54v. = p. 28.